

REDACTIE

E. HEIMANS, Amsterdam en JAC. P. THIJSSSE, Bloemendaal.

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 3.60.

SCHORREN EN SLIKKEN.

Wie binnen den omtrek van een paar uur gaans eens een buitengewone afwisseling in flora en fauna wil bestudeeren, moet naar Bergen op Zoom sporen. Ge vindt er zandduinen, moerassen en heide, dennenbosch en loofhout, weelderig en armelijk bouwland, moestuin en weide en bovendien een ruim strand met schorren en slikken, met kreeken en kribben, dat voor elk natuurvriend belangwekkend is door zijn verrassende grootschheid en schoonheid, zijn geografische merkwaardigheid en niet het minst door zijn rijkdom aan planten en dieren.

In het voorjaar van 1909 ben ik er eerst een eendags-kijkje gaan nemen, in den zomer daarop volgende heb ik er bijna drie weken dagelijks rond gezworven, te voet en per fiets. Over de geheele lengte van Tholen tot aan den spoordijk, die dwars door het Krekerak het vasteland met Zeeland verbindt, rollen bij vloed de golfjes van de Oosterschelde langs het Brabantsche strand, of zeslaan tegen den zwaren buitendijk, die van den mond van de Zoom tot aan de Eendracht reikt.

Over de Zoom zelf, die van de Belgische grens tot aan de Schelde door het gele zand, de grauwe heide of het blauwig dennebosch een frischgroene lijn trekt, nu recht dan gebogen, zal ik het nu nog niet hebben. Het diepliggend watertje, dat wel stroomt en het air van een beek of riviertje aanneemt, maar nooit

iets anders is geweest dan een door menschenhand gegraven waterweg tot afvoer van het veen en overvloedig nat, is zijn natuur-historische beurt dubbel waard; al was het alleen om den rijkdom van brem en de massa meidoorns aan den bovenkant, en de water- en moerasplanten aan de waterlijn, die zomers een dubbelen bloemzoom langs den Zoom leggen.

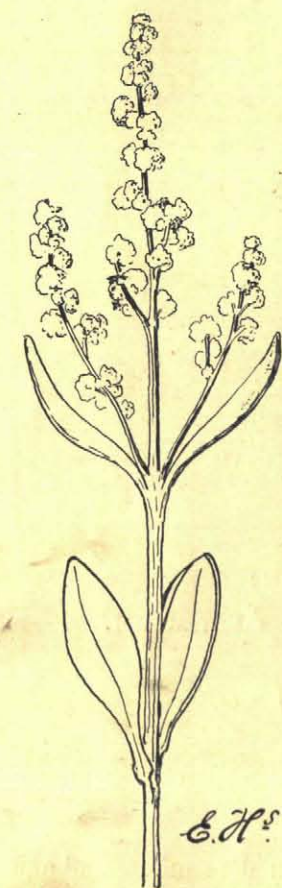
Ook de dennebosschen en meren naar den kant van Halsteren, de heipoelen, de stuifduinen en het zwaar geboomte naar de te recht beroemde Wouwsche Plantage verdienen een afzonderlijke bespreking; het landschap is daar zoo geheel en al verschillend van het Oosterschelde-strand, dat het niet aangaat in een opstel beide samen te nemen.

Om een goeden indruk en een algemeen overzicht te krijgen van het allereerst te bestudeeren terrein, is het aan te raden, van het station, dadelijk links om te slaan. Een langzaam stijgende straat voert u door een buitenwijk naar hooge, met brem begroeide heuvels, met eikenhakhout en hooge boomen beplant. Daar, ten zuiden van de hooggelegen stad, waar een van de vele eikendreven uitmondt op den zwaren Schelde-dijk, staat ge opeens voor een natuurtafereel, dat op iemand, die voor het eerst zoo iets ziet, een onvergetelijken indruk maakt.

Het is vloed. Vóór u ligt een geweldig water, vol zonnelicht. Ontzaglijk breed en ver strekt het zich recht voor u naar het Westen uit. Eerst lijkt

het eindeloos als een zee, maar bij het turen over die glinsterende watermassa, waast, hoe ver ook uw blik tracht door te dringen, een flauwe landlijn over het spiegelen vlak.

Links, aan de zuidzijde van het panorama, is nog even met het bloote oog de spoordam over het Kerkkerak te bespeuren, boomkruinen en torentjes die boven een dijk uitsteken, wijzen, dichtbij duidelijk, verderop vervagend, de kustlijn van Zuid-Beveland aan. Tot ongeveer bij Wemeldinge gaat uw oog twifelen of er nog wel land te zien is; rechts, aan de noordzij, voor de stad en de suikerfabriek langs, valt heel duidelijk het stadje Tholen met den hoogen dijk van het eiland in het oog; die groene, rechte lijst buigt verderop weg naar het westen, tot het een nevelstreepje wordt, dat boven het groenig water schijnt te zweven.

Zeemelde (*Obione portulacoides*).

Voor uw voeten, aan de onderzijde van den dijk en het duin, tot aan het water, strekt zich een breed strand uit; niet overal is het even breed en niet met effen, zacht gebogen lijn begrenst het de zee als het ginds de Noordzee doet; maar met hakken en hoeken, met inhammen en uitwassen verloopt de scheidingslijn van water en land.

Dat strand is een merkwaardig strand; ge stelt u al de geelwitte zandstrook van Scheveningen of Zandvoort voor met de talloze diepe voetstappen van de gasten, de wagensporen van de schelpkarren, en lange, bruine, evenwijdige strepen van aanspoelsel, die de vloedlijnen markeren. Berg die voorstelling maar op en zet er voor in de plaats een groene grasvlakte, een grasperk zoo kort en glad als het gazon voor een groote buitenplaats, dat dagelijks met de rolschaar verzorgd wordt.

Ge volgt die mooie, lange, zacht groene reep een gezicht ver naar het Zuiden, waar een hooge, ruig bewassen heuvel de grazige strandreep stuit; boven dien heuvel, aan de zeezijde loodrecht

afgesneden en uitgehold zoodat het witte zand bloot komt, steekt de stompe toren van Woensdrecht uit en dwars er door heen gaat een holle weg waar juist een trein in verdwijnt; de rookpluim blijft in de eikenstruiken hangen.

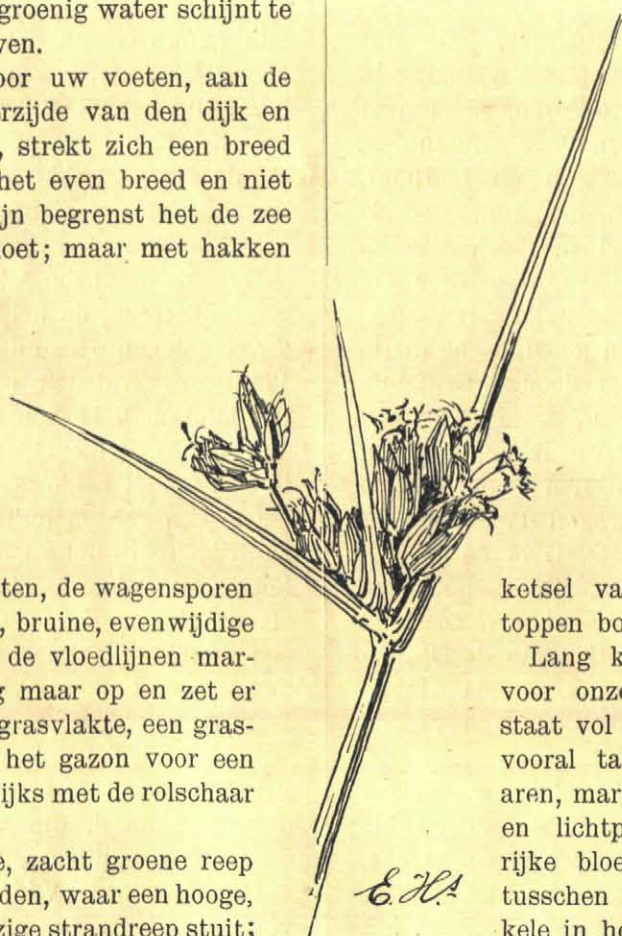
Dat strand van Noord tot Zuid en deze dijken en heuvels vormen ons studie-terrein. Wilt ge 't achterland ook nog opnemen, keer dan even de Scheldezee en Zeeland den rug toe. Nu ligt Noord-Brabant recht voor u; Noord-Brabant op zijn mooist. De Woensdrechtsche heuvels glooien op naar het Oosten, alles golvend en bebouwd, schaakbordhellingen met dorpjes bestrooid, roode daken en grijze torentjes en heel in de verte hooge, donkere bosschen; het is Zuid-Limburg in het klein. Links rijst Bergen op Zoom in een krans van boomen. Hoog, als op een vluchtheuvel ligt de stad in de zon; een menigte meeuwen, kauwen en duiven spelen om den zwaren toren en zwermen boven de oude daken.

Voor we afdalen op het groene strand, wandelen we een eind den dijk langs naar het Zuiden. Aan den binnenkant van den

dijk ligt het land laag; hier en daar lager, nog lager dan het strand. Groote plassen met riet omzoomd, nemen het water op, dat van de heuvels afzakt, een beek of kanaal verbreedt tot een vijver; het water ervan wordt onder den dijk door een duiker naar het strand gevoerd, waar het een kronkelende kreek vormt die in zee verdwijnt; zijn loop is nog eenigszins te volgen door het sta-

ketsel van kleine paaltjes, waarvan de toppen boven het zeewater uitsteken.

Lang kunnen wij het niet laten ook voor onze voeten te kijken; de dijk staat vol bloemen, veel bloeiende grassen, vooral tarwegrassen met zware, breede aren, margerieten, goudgele ganzebloemen en lichtpaarse wikken met bijzonder rijke bloemtrossen en groote bloemen; tusschen de klaverblaadjes vallen er enkele in het oog, die zwarte of roodbruine vlekken vertoonen; dat is de Arabische

Bloeiwijze van Zeebies.

Zeebies
(*Scirpus maritimus*).

klaver, waarvan ik u in de vorige aflevering al het portret en de levenswijze heb gegeven; die is hier een gewone plant.

Lamsooren (*Statice Limonium*). Rechts: habitus. Links: stuk van een bloeitop (ongeveer natuurlijke grootte). Onder: vliezige kelk, bloemtros en bloempje (sterk vergroot).

Maar te veel boeit ons het gezicht op het groote water, om nu al op de details te blijven letten. Er is, terwijl wij botaniseerden, verandering in het water gekomen; de paaltjes van de kreek komen verder boven het water uit. Dan er maar even heen. Een groote, donkere plek wordt zichtbaar; het zijn zee-biezen (*Scirpus maritima*), die, zooveen nog onder water, nu hun toppen laten meedeinen met de golfjes.

Verbazend snel daalt het water. Achter de groene vlakte die nu hier en daar als een afgebrokkeld muurtje tegen het grijsgroene water staat, vormt zich een rimpelige, grijze bodem; in het eerst lijkt het nog water, zoo glibberig en nat is de klei, die bloot komt; al verder en verder trekt zich het zeewater terug: de Scheldebodem vertoont zich; geen effen of rimpelig eentonig vlak, maar een bedding vol kuilen en gaten; ook kleine, lage en vlakke groene heuveltjes met steile en zwarte als afgestoken kanten; het is een warnet van geulen en eilandjes van allerlei grillige vormen; in de eilandjes weer krekken en meertjes.

Overall komen planten te voorschijn; heele weiden van zeekraal; vooral langs en op de vrijstaande stukjes schorren, die op het water schijnen te drijven.

Eerst dicht bij, dan al verder en verder, zoover het oog reikt, komen bloemen te voorschijn, bij duizenden trossen en pluimen van mooi lichtlila bloempjes.

Dat ze pas uit het zeebad komen, die heldere, open bloemen, bewijzen de gele en witte vliezen van wier en de vlokjes verbleekt zee gras, die in de vertakte bloeistengels zijn blijven hangen; de dikke lepelvormige bladeren zijn er mee bedekt. Het zijn de bekende lamsooren van de Zeeuwsche slikken; we plukken een bouquet van deze zeebloemen om ze thuis in een vaas te zetten. Ze geuren sterk naar hun badwater, maar wij hebben een tegengeur, en tevens een prachtige bijkleur bij de hand. Tegen de paaltjes van de kreek en tusschen de steenen en schelpen groeien prachtige zilverwitte planten met een heel fijn loof, en ook kleine planten met een paar dikke bladeren en een tros van bloemen, die als kluwentjes op elkaar tegen den stengel gedrongen zitten; het fijne blad reikt sterk naar alssem, het is

ook een alssem de zeealssem; de goudbronzen bloempjes op den top van den stengel of in de hoeken; ze vormen met het zilverwit van het blad een heerlijk

Loof van de Zee-artemisia.

kleurenmengsel; rondom onze paarse lamsooren zullen ze in de donkere vaas prachtig doen.

Het is onze eerste zee-bouquet, op den bodem van de Ooster-Schelde, op de slikke geplukt; want, niet waar, lit drooggelopen land, dat van middag weer zee zal zijn, is de *slikke*, en de groene kortgeschoren weide tusschen slikke en duin of dijk is de *schorre*.

E. HEIMANS.
(Wordt vervolgd).

„NATURA DOCET“.

De natuur onderwijst! De lezers van *D. L. N.* hebben met mij deze spreuk der ouden bewaarheid gezien en ieder naar vermogen meegewerkt, ze in toepassing te brengen. Het was, toen ik nog op de hoogste klasse der normaalschool zat, mij een groote vreugde een schrift vol gedroogde planten in de winteravonden te laten zien, of een kartonnen doosje met een twintigtal gebrekkig opgezette vlinders en torren te vertoonen. De eenvoudige menschen kenden maar drie soorten „zommervöggel“: een witte, een gele en een bonte. Als ik ze dan wees op een Kleine Vos en een Atalanta, dan was het altijd: „Wat mooi! dat had ik niet gedacht!“

Ik werd onderwijzer. Er kwam meer tijd vrij voor natuurstudie en meer gelegenheid om anderen iets van mijn kennis en van mijn liefde voor het geschapene over te doen. De verzameling planten groeide aan tot een duizend soorten; voor de vlinders en kevers maakte ik houten doozen met glazen deksels, ik leerde ze beter opzetten, van stof en vocht vrijwaren en ze konden nu thuis en voor de klasse worden opgehangen! Ik leerde boeken kennen en verdiende geld, om er wat te koopen; liet doozen door den timmerman vervaardigen; kreeg kennis met een koperslagerszoon, die z'n broer dokter in de Oost was; ruilde en kreeg van hem buitenlandsche vlinders, kocht er nog wat bij in Dresden in „Düten“, zette ze zelf op en kreeg zoo langzamerhand een uitgebreide collectie, een tiental doozen vol.

Met ons tweeën (de helaas overleden M. J. Blijdenstein, van Enschedé, was No. 1) richtten wij de Afd. Twenthe op der N. N. V. Van planten en insecten wist ik wel een beetje, maar van vogels echter nog zeer weinig. Deze kwamen toen aan de beurt. Mijn studie werd gemakkelijk gemaakt door de omstandigheid, dat ik als jongen reeds veel nesten gezocht en uitgehaald had, doch bemoeilijkt, naar 't mij vooraf scheen, door 't ontbreken van muzikale aanleg. En toch — dit moge een aan-

moediging zijn voor allen, die in hetzelfde geval verkeerden — heb ik zonder moeite de verschillende zangen van tuinfluiter en zwartkop, van braamsluiper en grasmusch op het gehoor leeren onderscheiden. Elk jaar nam ik wat nieuws er bij: glazenmakers, wespen, mieren, grassen, mossen, paddestoelen. 't Kreeg alles zijn goede beurt en dit is noodig, wil men er zoo langzamerhand inkomen.

De afd. „Twenthe“ groeide aan tot plm. 75 leden (in 1906). In Denekamp werd een bond gevormd voor vogelbescherming en een vereeniging onder de kinderen van 10—15 jaar, „Klimop“ genaamd, die om de veertien dagen, onder geleide, een excursiehielden en heel wat leerden van „vlinders, bloemen en vogels“.

De collectie werd verrijkt met schelpen, ertsen en versteeningen, met opgezette zoogdieren, vogels, nesten en eieren, zoodat ik op het oogenblik heb: plm. 1200 soorten gedroogde planten; meer dan 1800 in- en buitenlandsche vlinders, kevers, libellen, wespen, etc.; een 100 opgezette vogels met nesten en eieren; een schelpenverzameling, ertsen en versteeningen; een 50-tal boeken en plaatwerken op natuurhistorisch gebied.

Denekamp trekt van jaar tot jaar meer pensioengasten en aan allen wordt met plezier de verzameling vertoond. Onderwijzers met kinderen uit naburige plaatsen hebben er dikwijls hun kennis verrijkt.

De afd. Groningen der N. N. V., de Ned. Entomologische Vereeniging, Prof. Hugo de Vries met studenten, Prof. Janse met studenten, verschillende zeer geachte familie's enz. hebben hier een bezoek gebracht. En mochten zij bij hun heengaan al tevreden zijn geweest: tevreden was ik niet. Het wrevelde mij telkens geen geschikte plaats te hebben om het verzamelde behoorlijk uit te stallen. Toen de afd. Groningen hier was, hadden wij twee kamers van ons huis ontruimd en daar een tentoonstelling in geformeerd. Zóó hebben wij het na dien nimmer meer kunnen inrichten. De verzameling wordt steeds meer verrijkt en de beschikbare ruimte wordt minder.

Daar komt bij, dat ik, sedert men mij tot conservator der Ned. Nat.hist. Ver. heeft aangesteld, allerlei verzamelingen thuis krijg, waarvan het jammer is, dat ze het grootste deel van het jaar in de kisten blijven zitten. Hadden wij een museumzaaltje, dan zou daarin alles kunnen tentoongesteld worden en kon dat het nut stichten, waarvoor de verzameling is aangelegd. Mijn doel is: zooveel mogelijk tot verspreiding van de kennis der natuur mede te werken; ook anderen het veredelend genot te verschaffen, dat mij het leven zoozeer veraangenaamt. De verzameling staat daarom voor iedereen open. Het is dezen zomer meermalen gebeurd, dat per week een 20-tal personen ze hebben bezichtigd. Dan moet ik minstens vier kamers met ze rond, wat niet alleen tijdroovend is, maar ook hinderlijk voor het waarnemen.